

Szesztay Ádám

Az erdélyi magyar szervezetek viszonya és Magyarország

Az erdélyi magyar politikai erők vetélkedése vagy együttműködése, bár elsősorban erdélyi kérdés, de nem kizárólag az. A magyarság határok feletti összetartozása, azaz közösségi léte, olyan szociológiai tény, amelyből nemcsak a szolidaritás morális követelménye következik, hanem amelyből fakadóan a különböző országokban élő magyar közösségek sikere vagy sikertelensége egymásra is hat. Abban, hogy a magyar alapvetően sikeres, vagy kevésbé sikeres nemzet – saját szemében és a kívülállókéban –, meghatározóak Magyarország sikerei vagy kudarcai, de az annak határain kívül élő magyarok sikerei és kudarcai is benne vannak. Ezért az a kérdés, hogy a Magyarország utáni legnagyobb magyar közösséget (a világ magyarságának mintegy 10%-át) képviselő szervezetek vetélkedése vagy együttműködése mennyire gátolja vagy segíti e közösség, az erdélyi magyarság sikeres érdekérvényesítését, összmagyar ügy (is).

*

Természetesen Magyarország és a határon túli közösségek nem egyforma eséllyel néznek saját maguk – s ezáltal a nemzet – sorsának sikeressé tétele elé, hiszen az anyaországiak rendelkezésére áll egy szuverén állam, saját természeti és pénzügyi erőforrásokkal (és persze, az érme másik oldalaként, saját természeti katasztrófákkal és államadósággal is) és az érdekérvényesítés egyik alapfeltételével, a közösség nemzetközi jogalanyiségával. Ilyen adottságai az országhatáron kívül élő magyar közösségeknek nincsenek. Ez a különbség olyan helyzetet eredményez, amelyben az anyaország nagyobb eséllyel tudja sikerélményekkel gazdagítani a határon túli magyarok életérzését, mint fordítva (akkor is, ha ebben az utóbbi 10 évben az anyaország sem jeleskedett). A különbség következtében az anyaországban mindig is voltak olyan intellektuális és közéleti körök, amelyek a határon túliakkal való közösségvállalás visszafogásához kívántak legitimitást szerez-

ni a társadalomtól, bizonyos időszakokban több, más időszakokban kevesebb sikerrel. Az ilyen törekvések mindig azt tévesztették szem elől, hogy nemcsak erkölcsileg problematikus közösségi egoizmusuk, de pragmatikus szempontból is célt téveszt, mivel függetlenül attól, hogy egy-egy időszakban mekkora Magyarország azonosulása a határon túli magyarokkal, sikerük vagy sikertelenségük, illetve ezek mértéke nagyjából egyforma mértékben hull vissza rá. A racionális együttműködésben testet öltő közösségvállalás azonban elősegítheti, hogy a határon túli magyar közösségek is sikeresek legyenek, emelve a teljes magyarság „átlagos” sikerességét.

De akármennyivel is bővebb az anyaország eszköztára, hogy sikerélményt biztosítson magának és a többieknek, mint a kisebbségi helyzetű magyar közösségeké, azért ez utóbbiak sem eszköztelenek. Rendelkezésükre áll demográfiai erejük, ami különösen az erdélyi magyarság esetében nem elhanyagolható, hiszen lélekszáma még mindig egy kisebb ország népességével vetekszik; rendelkezésükre áll a demográfiai erőt közösséggé szervező, bizonyára sok kívánni valót hagyó, de mégis csak létező nemzettudat és kisebbségi sorstudat; és rendelkezésükre áll egy intézményrendszer is, amely elvárásaikhoz és a legfejlettebb európai kisebbségi intézményrendszerekhez képest foghíjas, Európa számos rosszabb helyzetű nemzetiségi közössége mégis megirigyelhetné. És amelynek működtetése anyagi források feletti rendelkezést, azaz tényleges hatalmat is jelent. Ezek között vannak állami és az anyaországi támogatások, sőt a társadalom saját erőfeszítéseiből származó pénzek is. Bizonyos országokban és bizonyos időszakokban a magyar közösség rendelkezésére áll(t) még a parlamenti és kormányzati részvétel is, illetve a rendszerváltás óta szinte mindenütt és lényegében folyamatosan a helyi és regionális önkormányzati szerepvállalás lehetősége. Ez utóbbiak nemcsak döntési lehetőségekkel és reprezentativitással, de jelentős közpénzek feletti rendelkezési hatáskörökkel is járnak.

És persze eszköztárukhoz tartozik a kívánalmakhoz képest kevésbé, de valamilyen szinten mégiscsak mögöttük álló anyaország, aminek értékét nemcsak a szolidaritás iránti jogos morális elvárások standardja tükrében lehet (értelemszerűen meglehetősen kritikusan) lemérni, hanem más kisebbségi helyzetű nemzeti közösségek és anyaországuk viszonya tükrében is. Például, ha összehasonlítjuk a litvániai lengyelek és a szlovákiai magyarok helyzetét, akkor azt kell mondanunk, hogy nem Szlovákia, hanem Litvánia az az EU-tagállam, amelyben legtöbbet romlott a kisebbségek helyzete az ország uniós csatlakozása óta, mégis Szlovákia ismertebb nemzetközileg kisebbségpolitikai problémáiról. Mindkét jelenség, a jogkorlátozás mértéke és ismertsége, látványos összefüggésben áll a két közösség, a litvániai

lengyelek és a szlovákiai magyarok anyaországával. A fellépésével kapcsolatos minden jogos hiányérzet ellenére Magyarország aktívabban és hatékonyabban járult hozzá a szlovákiai magyarság védekezéséhez, mint Lengyelország a litvániai lengyelekéhez, még akkor is, ha mára a lengyel-litván viszony, éppen a kisebbségi kérdés miatt, így is alaposan megromlott. Ennek a különbségnek a következtében Szlovákiának már a jogkorlátozó jogszabályok elfogadásakor sok mindentől (ha nem is elég sok mindentől) visszakoznia kellett, később pedig kínos nemzetközi magyarázkodásra kényszerült, ellentétben Litvániával.

*

Mivel tehát a kisebbségi helyzetű magyar közösségek sem eszköztelenek sorsuk intézése tekintetében, így történelmük alakulása, akárcsak Magyarországé és az egész magyar nemzeté, elsősorban abban mérhető le, hogy mennyire képesek a rendelkezésükre álló eszközöket közösségi sikerek biztosítására kihasználni. Ez a kérdés az erdélyi magyar politikai erők együttműködése, így az annak keretül szolgáló Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum (EMEF) kapcsán is.

Az erdélyi magyar politikai erők vetélkedése, éppúgy, mint együttműködésük, arról szól, hogy milyen arányban osztozhatnak meg az erdélyi magyarság közösségi eszközei (helyi pénzek, anyaországi pénzek, társadalmi befolyás, politikai kapcsolatrendszer stb.) feletti rendelkezésen. Pusztán a politikai szervezetek túlélése, egymáshoz képest alakuló erőviszonya szempontjából nézve a dolgot, az elsődleges tét ebben a játszmában, a vetélkedésben is, az egyezkedésben is, az eszközök feletti rendelkezésből való részesedés aránya. A közösség tagjai és jövője, illetve – a határok feletti összetartozás szociológiai tényéből kifolyó egymásra hatás okán – a többi magyar közösség, köztük az anyaország érdekei felől nézve azonban a kérdést, a tét az, hogy a vetélkedés vagy megegyezés hogyan befolyásolja az erdélyi magyarság és rajta keresztül az egész magyar nemzet sikerességét. Az együttműködés lehetőségeit méregető, tehát az EMEF-folyamatban résztvevő szervezetek stratégiájukat építhetik dominánsan szervezetük túlélésének és az erőviszonyok alakulásának szempontjaira, de építhetik – az első szemponttal egyidejűleg, illetve azzal kombinálva – a közösségi érdek szempontjaira is. Hogy milyen stratégiát választanak (s itt előfordulhat, hogy nem egyformán választanak, nem egyforma megfontolásokkal fordulnak egymás felé), az sorsdöntő a folyamat jellege és főként eredményei szempontjából.

A sikeresség szempontjából nemcsak az a kérdés, hogy az erdélyi szervezetek viszonyát a vetélkedés vagy az együttműködés szelleme uralja-e el,

hanem az is, hogy milyen jellegű vetélkedés, illetve milyen tartalmú, mire kiterjedő együttműködés alakul ki. A vetélkedés ugyanis – ahogy „nemes vetélkedés” kifejezésünk is utal rá – nem szükségszerűen rossz. Eredményezheti a közösség belső erőforrásainak hatékonyabb kihasználását. Például, amikor az első romániai európai parlamenti választások előtt eldőlt, hogy egymás ellen indul az RMDSZ listája független jelöltként Tőkés László, az EMNT elnöke, akkor megoszlottak a vélemények, hogy vetélkedésük növelni vagy csökkenteni fogja a magyarság választási aktivitását. Persze a vélemények utólag is megoszlanak, hiszen országos összehasonlításban magasra (így mindkét oldalt bejuttatni képes értékűre), az erdélyi magyarság lélekszámához viszonyítva azonban abszolút számban, alacsonyra sikerült a részvétel. Mindamellett a feltételezés, hogy a vetélkedés felhajtó erejű is lehet, nem nélkülözte a logikát, és, ha nem is erősítettett, de nem is cáfolta meg. Mint ahogy a megegyezés sem szükségszerűen jó. Például a megegyezési lehetőségek körvonalazódásakor rendszerint a választóvonal mindkét oldalán felmerül az a – talán eddig nem sokszor igazolódott, de logikus – aggodalom, hogy az „összeborulás” passzivitásba kényszerítheti ellenzőit, akik egyébként az adott tábor leglelkesebb, leginkább hadra fogható csapatát alkotják. És akik többnyire azért ellenzik a megegyezést, mert úgy vélik, hogy a másik féllel nem lehet a közösség érdekét szolgáló, azaz jó egyezséget kötni, csak olyat, amely inkább megnehezíti, mint előmozdítja a közösségi érdekérvényesítést. Ebben is van logika: az ilyen érzelmek, ha nem is minden esetben megalapozottak, de a mögöttük álló gondolatmenet alapján érthetők.

Mégis, mindezekkel az árnyalatokkal együtt is, tény, hogy az erdélyi magyarság politikai képviselőinek parlamenti bejutása, illetve azon belüli súlya szempontjából, főként a bejutási küszöb miatt, kedvezőbb, ha erőviszonyaikat megegyezéssel – nagy valószínűséggel az EMEF keretében – rögzítik, mintha a közösségi eszközök (s ezen belül különösen a szavazóbázis) feletti rendelkezés aránya kizárólag vetélkedés útján dől el. Forognak a köztudatban olyan gondolatok, amelyek szerint a parlamenti és kormányzati képviselő elmaradása jobb, mint a közösségi érdekekért nem elég hatékonyan vagy nem elég eltökélten kiálló részvétel ezekben a testületekben; tény azonban, hogy a képviselő elvesztése az egyik legfontosabb érdekérvényesítő – tehát potenciális sikerteremtő – eszközt venné ki a közösség kezéből, megfosztva a magyarságot még a lehetőségétől is, hogy jól éljen ezzel az eszközzel.

Mindez távolról sem azt jelenti, hogy a magyar közösségek, köztük az anyaország helyzetére gyakorolt hatások szempontjából Erdélyben kizáró-

lag a vetélkedés vagy együttműködés dilemmája, illetve a vetélkedés jellege és az együttműködés tartalma lenne kérdés, míg az eszközök feletti rendelkezés arányai nem. Csak éppen az anyaország és a többi magyar közösség *érdekei* tekintetében az arányok kapcsán nem az a fő kérdés, hogy az egymással szemben álló erdélyi táborok közül ki jár jól és ki rosszul a vetélkedés során kialakuló vagy a megegyezésben kialakulásra kerülő arányokkal, hanem az, hogy az eszközök feletti rendelkezés megoszlása hogyan befolyásolja a közösségi siker esélyeit.

Ez persze azt a látszatot kelti, mintha teoretikusan a magyarországi politikai erők kizárólag hideg pragmatizmus alapján, s főként teljesen egységesen viszonyulnának az erdélyi magyar politikai táborok erőviszonyaihoz, vetélkedéséhez és együttműködéséhez, hiszen az erdélyi magyarság közösségi sikerességének szükségessége, Magyarország érdekében, eleve egységet teremt köztük. Közismerten azonban más a helyzet: nemcsak politikai táborok szerint, de még a táborokon, pártokon belül is megoszlának a magyarországiak abban, hogy kit „szeretnek” Erdélyben, s kit nem, milyen egyezséget kívánnak az erdélyiek között, s milyen nem, és jobb-e egy nemtelen vetélkedés az erdélyiek között, mint egy „rossz” (azaz nem célravezető tartalmú) megegyezés. Ennek azonban nem az az oka, amit Erdélyben sokan feltételeznek, hogy a magyarországi politikai erőket csak önös érdekeik vezérlik az erdélyi politikai életről való véleménynyilvánításaik és erdélyi kapcsolatépítésük során, míg az erdélyi magyar közösségi érdek hidegen hagyja őket. Épp ellenkezőleg. Az erdélyi magyar politikai erőviszonyoknak nagyon kicsi a hatása a magyarországi politikai erők egymás közti erőviszonyaira, így rövid távú („önös”) pártérdekeik szempontjából elhanyagolható kérdésről van szó. A magyarországiak – s ezen belül többé-kevésbé minden tábor – inkább arra a meggyőződésre alapozzák Erdély-politikájukat, hogy Magyarország és az egész magyarság eminens érdeke az erdélyi magyarság közösségi sikere.

De mi az, hogy közösségi siker? Az erről alkotott víziók eltérőek, s alapvetően ez okozza a magyarországiak eltérő, egymással is – néha egészen ádázul – vetélkedő viszonyulását az erdélyi magyar politikai táborokhoz.

Mi az, hogy siker? S ki képviseli Erdélyben leginkább azt, amit „mi” sikernek tekintenénk? Ahány magyarországi szellemi irányzat, s ahány Erdélyben szerzett személyes tapasztalat, annyiféle válasz van erre. S hogy ezek a válaszok néha hevesek? És beavatkoznak az erdélyi közéletbe? Ennek egyszerű az oka: a magyarországi közéleti szereplők számára, ha táboronként és személyenként eltérő mértékben is, de összességében fontos az erdélyi magyarság sikere. Fontos az erdélyi magyar emberrel való morális

szolidaritásból, és fontos a magyarság egészének sikerérzetére gyakorolt hatása miatt. Féltik a sikereket, és türelmetlenek a sikertelenségek miatt. Hogy ez jó vagy rossz? Általában az érzi jónak és jogosnak, akinek az oldalán az éppen aktuális anyaországi beavatkozás történik, és az rossznak és jogsértőnek, aki ellen. Összességében azonban, esetleges túlzó kinövésével együtt is, rokonszenvesebbnek tűnik, ha a magyarországi politikusok számára el-túlzottan is élethalál-kérdés, hogy mi lesz az erdélyiekkel, mintha egyáltalán nem lenne az.

*

Gyakran hangoztatott vád az anyaországgal, esetleg egyik vagy másik magyarországi politikai erővel szemben, hogy a magyarországi politikai el-lentéteket igyekeznek „exportálni” a határokon túlra. Az említett okok miatt valóban van ilyen jelenség, de túlértékelése hamis helyzetképet festhet. 1920-ban nemcsak a közös nyelve alapján összetartozó, közös múltat és néhány magasztos közös eszmét magáénak valló nemzetet darabolták fel államhatárokkal, hanem az egykor egy országon belül kialakult magyar társadalmat is, annak teljes belső strukturáltságával, amelynek közéleti, szelle-mi, szociális törésvonalai semmiben sem alkalmazkodtak – különösen nem előzetesen – a mesterséges határokhoz. Így a magyar szellemi irányzatok szinte minden táborának híveiből maradtak az országhatárokon belül is, de bőven kerültek kívülre is. Lehet, hogy nem egyforma arányban, mert koráb-ban is voltak regionális különbségek a belső strukturáltságban, de a megosz-tottság teljes kínálatából jőszerivel jutott is, maradt is minden régióban. S mivel az elmúlt kilenc évtizedben, a határok feletti nemzeti összetartozás szociológiai tényénél fogva, a határon túli magyarok gondolkodását és ér-zelmeit alapvetően határozta meg a mindenkori anyaországi szellemi és bel-politikai diskurzus, az anyaországi társadalom strukturáltsága természetes módon „exportálta önmagát” a határokon túlra. Azaz, a társadalmi táptalaj, ha nem is ugyanabban az arányban, és a kisebbségi létből meg az utódál-lamok többségi társadalmának hatásából eredő sajátosságokkal megspékel-ve, de összességében ma is hasonló a magyarok körében, szerte a Kárpát-medencében. Az a jelenség tehát, amit rendkívüli ellenszenvvel a magyaror-szági megosztottság „exportjának” neveznek, lényegében nem más, mint hogy minden magyarországi zsák megtalálja a maga határon túli foltját. Úgy is mondhatnánk: lehet, hogy van egyfajta politikai „exportkínálat” Ma-gyarország részéről, de ez párosul a politikai „import iránti kereslettel” a határon túli magyar társadalmak oldaláról, s ez nagy politikai „forgalmat” eredményez az államhatárokon át, de a nemzetben belül. Egyébként mindkét

irányban. Jóval az állampolgárság és a szavazati jog megadása előtt a legtöbb határon túli magyarnak megvoltak a maga magyarországi politikai szimpátiái, és nemcsak az fordul elő, hogy Magyarországot vádolják a határon túliak „belügyeikbe való beavatkozással”, hanem arra is volt számos példa, amikor a magyarországiak – különösen a baloldaliak – vádolták Magyarországot belügyeibe való beavatkozással a határon túliakat.

Ismét föltehető a kérdés: jó, vagy rossz a magyar közéleti irányzatok határok feletti szolidaritása? Annyiban jó, hogy a különféle szellemi és közéleti irányzatok egymással való kommunikációja és közösségérzete, tehát az, hogy politikai téren is fél szavakból megértik egymást, egyike azoknak a struktúráknak, amelyek a határok felett összekapcsolják a nemzetet. Mindenki megtalálja saját barátját és a saját ellenségképének megfelelő jelenséget a határ túloldalán is, és ez érzelmileg a határ túloldalára való kötődést eredményez: otthonossá teszi a határ másik oldalán élő közösséget. De rossz is, hogy így van, mert a magyarországi politikai életben érvényesülő szembenállás magas érzelmi hőfoka a kisebbségi léthelyzet körülményei között bénítóbban hat a közösségi politikai elit érdekérvényesítő képességére, mint Magyarországon. Akár jó, akár rossz, mindenképpen adottság a politikai hatások átterjedése az anyaországról a határon túli magyar közösségekre. Lehet hozzá mindkét oldalról visszafogottabban, vagy vehemensebben viszonyulni, az viszont illúzió, hogy egyfajta morális indíttatású elhatározással, politikai döntéssel meg lehet ezt a jelenséget szüntetni (azaz, hogy érdemes lenne ezt követelni a határ által elválasztott, másik térfél politikusaitól).

De ne gondoljuk, hogy csak az anyaország hatása: legalább ennyire a kisebbségi lét maga is kelti a megosztottságot. Nem véletlen, hogy az összes határon túli magyar közösségnek nagyjából egyforma dilemmák alkotják legmélyebb belső törésvonalait. Ilyen például a jogos követelések határozott kifejezésre juttatása és a „kis lépések politikája” közötti ellentét, ami feloldhatatlan: mindkét viselkedési módnak vannak hozadékai, de ára is. Mindkettő mellett és ellen szólnak legitim érvek. De ilyen törésvonal a többségében magyarul beszélő vidékek és a szórvány helyzetű magyarság közötti vetélkedés is: eltérő élethelyzet, eltérő érdekekkel. Mindkét oldal úgy érzi, hogy a másik egoista módon korlátozza vagy veszélyezteti az ő érdekeit, és ebben mindkét oldalnak a maga szempontjából igaza is van.

Megalapozatlan elvárás lenne tehát az EMEF-fel szemben, hogy szüntesse meg az erdélyi magyarság politikai megosztottságát. Megosztottság mindig lesz, részben magyarországi hatások miatt, részben, s talán dominánsan, a kisebbségi élethelyzetből következően. Az EMEF arra eszköz,

hogy a megosztottságot formalizáló táborok között az erdélyi magyarság közéleti eszközei felett való rendelkezés arányai a vetélkedés folyamatosan és kiszámíthatatlanul alakuló erőviszonyai helyett megegyezés által rögzített együttműködés keretében dőljenek el. Hogy ez sikerül, vagy nem – s ha sikerül, akkor milyen tartalma lesz a megegyezésnek: sikerélményül szolgál-e a magyarságnak, s a sikerélmény megalapozott lesz-e –, ez az EMEF-folyamat tétje.

*

Siker és a sikerélmény nem feltétlenül jár együtt. A Kádár-korszak közepe táján például Magyarország alapvetően sikertelen volt, hiszen de facto korlátozott szuverenitásban élt, jólétét csak saját erőforrásai kimerítésével tudta fenntartani, és demográfiai hanyatlásnak indult. A korabeli magyar kommunisták elismerésre méltó zsenialitása abban állt, hogy ezt a meglehetősen kedvezőtlen helyzetet sikerélményre tudták konvertálni a társadalom széles rétegeinek tudatában. A rendszerváltás utáni első években viszont Magyarország elmúlt 100 éves történelme legnagyobb sikereit aratta le: ki-tört a szovjet táborból, sőt összedöntötte azt, jó híre a világban történelmi csúcspontokat döntögetett, visszanyerte szuverenitását, és megkezdte demokratikus berendezkedése és piacgazdasága kiépítését, mi több, ami korábban szinte kizártnak tűnt, az euro-atlanti struktúrákban való beépülését is. Az átalakulással járó gazdasági megrázkódtatások miatt (és persze némi média- és ellenzéki politikai rásegítés hatására is) a magyarországi társadalom ezt a kolosszális sikert mégis kudarcélményként élte meg, amivel a siker döbbenetes mértékben veszített történelmi értékéből.

Erre a jelenségre érdemes odafigyelnie az erdélyi magyar politikai és intellektuális eliteknek is, mert az ezredforduló és a gazdasági válság romániai begyűrűzése közötti nagyjából egy évtizedben kísértetiesen hasonló helyzet alakult ki Erdélyben, mint a Kádár-korszakban Magyarországon. Bár Románia összlakosságához képest szerény javulásnak indultak a magyar közösség demográfiai mutatói (és ez gyökeresen eltér a magyarországi Kádár-korszak demográfiai folyamataitól), de összességében az 1989 körül kitűzött (vagy már hamarabb kitűzött, de 1989 és 1990 fordulóján szabadon megfogalmazott) közösségi – főként önrendelkezési – célok éppúgy nem teljesültek, mint Magyarországon 1956 után, az emiatti elégedetlenség azonban a társadalom tudatában egyre inkább háttérbe szorult. A Loganba ülő és azzal javuló minőségű aszfaltburkolaton furikázó, fokozatosan egyre jobb fizetéseket zsebre vágó, plázákban bevásároló és a világban egyre szabadabban utazó erdélyi magyarok széles rétegei összességében sikerélmény-

re tettek szert, miközben közösségük tovább csúszott lefelé a lejtőn: egyre több településen tűnt el vagy zsugorodott vészesen össze a magyar közösség, fokozatosan fogyott a magyar iskolákba íratott gyermekek létszáma, talán aránya is, és sorolhatnánk a bajokat. Bizonyos értelemben ekkor élte meg az erdélyi magyarság „saját Kádár-korszakát”. (Kérdés persze, hogy indokolt-e erről múlt időben beszélni.)

Ez az állapot két súlyos tévedéssel fenyeget(ett), amelyek természetszerűleg következtek belőle. Azok számára, akik egyfajta intellektuális elefántcsonttoronyból, és a politikai-gazdasági bizniszeken kellően kívül állva (esetleg azokból kellően kiszorítva), világosan látták és őszintén tudatosították a közösségi célok teljesülésének elmaradását, illetve a közösség leépülését, azt a csapdát állította, hogy úgy gondolják: forrong a harag az emberekben, amiért ez történik. Nem forrongott, és most sem forrong, legalábbis a társadalom széles rétegeiben nem. Persze az emberek szeretnének autonómiát és székelyföldi fejlesztési régiót, meg kötelező magyar nyelvű feliratokat az áruházakban és állami magyar egyetemet, ha lehetne. De „ha ez nincs, akkor ez van”: valahogy élni kell, s az emberek valahogy élnek is; történelmi összehasonlításban (a válság ellenére valószínűleg még mindig) jobban, mint valaha. A másik csapdát azoknak állította ez a helyzet, akik beleélték magukat a társadalom sikerélményébe, például azért, mert a politikai-gazdasági elit tagjaiként maguk is érdemben járultak hozzá a sikerélmény kialakulásához: ők abba az érzésbe ringathatták magukat, hogy a sikerélmény megalapozott, és alapvetően csak kisebb-nagyobb bajok vannak (s mivel sikeresek vagyunk, azokat majd előbb-utóbb megoldjuk), de nincs generális, nagy baj. Ha kellő mennyiségű szalagot vágunk át, és Románia gazdasági növekedéséből kellő mennyiségű munkahely és beruházás csurran-csöppen a magyarságnak, akkor, végső soron, minden rendben van vagy legalábbis rendben lesz. Pedig – azoknak a problémáknak tükrében, amelyeket a másik csapdába kerülők jól érzékeltek – semmi sincs rendben. Csak ez nem egy általános rossz közérzetben csapódik le az erélyi magyar társadalomban, hanem a szavazók fokozatos eltávolodásában a közösségi érdekérvényesítést vállaló politikai elitől. Abban az érzésben, hogy Logan meg pláza RMDSZ és EMNT (és szolidáris anyaország) nélkül is van, autonómia meg velük sincs – azaz mi szükség rájuk?

Mindkét tévedés tehát a szavazóbázis aktivitását csökkentő reakciók sorozatát indíthatja el, és ezért súlyos következményekkel járhat az erdélyi magyar közélet számára. S mivel ez a két, egymással szembenálló tévedés az elmúlt években, ha nem is ennyire vegytisztán, de nem elhanyagolható mértékben rányomta bélyegét az erdélyi magyar politikai táborok kommu-

nikációjára, nagyban járultak hozzá táborok egymással szembeni frusztrációjához, a közösségi élet megosztottságának elmélyedéséhez. Nagy kérdés, hogy az EMEF-folyamat elvezethet-e a kitöréshez ezekből az üzeneti sé mákból: eljuthat-e egy olyan állapotig, amelyben nem pusztán kompromisszum köttetik az erdélyi magyar politikai erők között a parlamenti bejutás érdekében, hanem „a mindenki érzi a bajt” és a „nincs nagy baj” téves üzenetei helyett a megegyezés azt üzeni a társadalomnak, hogy „baj van, de összefogunk a megoldásáért”. Ennek az üzenetnek a híján ugyanis sok – és egyre több – erdélyi magyar választó fogja úgy érezni, hogy a politikusok a választások előtt végül mindig összefognak a parlamentbe való bejutásért, ami persze jobb, mintha nem fognának össze – de mi közöm nekem ehhez?

*

„Mi közöm nekem ehhez?” Tapasztalatom szerint ez a kérdés az erdélyi magyar emberek részéről sűrűn merül fel az EMEF kapcsán, ami azt jelenti, hogy az erdélyi magyar politikai erők egymáshoz való viszonyulásának eddigi alakulása, az EMEF-folyamat, nem tudta (ha egyáltalán próbálta) meggyőzni a politikai életen kívül álló erdélyi magyar embert arról, hogy nagyon is köze van hozzá: alapvetően őerte történik az egész. Az EMEF akkor lehetne igazán sikeres, ha ebben áttörést tudna elérni. Ekkor lenne igazán sikeres a rövid távú cél, a parlamentbe és önkormányzatokban való bejutás biztosítása terén, hiszen nemcsak az a kérdés, hogy a pártok elszívják-e, illetve milyen mértékben szívják el egymástól a választókat, hanem az is, hogy a magyar pártokra szavazók összessége meghaladja-e (s ha igen, még hány évig) a parlamenti bejutáshoz szükséges küszöböt. Csak egy hiteles üzenet és a benne rejlő közösségi (Erdélyen túltekintve: nemzeti) jövőkép tud mozgósító erőként hatni a választókra. Ami meg a hosszú távú célt, az erdélyi magyarság sikeres közösséggé tételét és ezen keresztül a teljes magyar „sikerességkosárhoz” való hozzájárulást illeti, azt szintén csak a megegyezésnek az erdélyi magyar embert közvetlenül megszólító üzenete alapozhatja meg.

Az erdélyi magyar embernek két szinten van köze a közülethez. Egyrészt – és ez nagyon profánul hangzik, de tény – romániai fogyasztóként, akinek éppúgy jól fizető munkahelyre és elérhető kiskereskedelmi árakra, kocsira és alá aszfalt útra, családtámogatásra és uniós agrártámogatásra stb. van szüksége, mint az ország többségi lakosságának, Erdélyben éppúgy, mint a Regátban. Másrészt – és ez emelkedettebben hangzik, de valójában szintén nagyon konkrét szükségleteket takar – kisebbségi élethelyzetű magyarként.

Az erdélyi magyar ember, mint romániai fogyasztó sorsáról alapvetően a teljes román politikai elit és azon belül meghatározóan a többségi román pártok döntenek. Ez nem azt jelenti, hogy ne lenne lényeges a magyar szervezetek állásfoglalása ezekben a kérdésekben. Nagyon is lényeges, mert ha kevésbé rokonszenvesen foglalnak állást, mint a többségi pártok, vagy azok közül némelyikek, az frusztrálhatja a magyar nemzetiségű választót, aki esetleg – még 1–2 nemzedéken át – nem szavaz át a román pártokra, mert ezt a kisebbségi sorstudat fegyelmező ereje nem engedi meg számára, de a magyar szervezetekre sem szavaz, mert azok rossz esetben sértik, jobb esetben nem eléggé képviselik személyes fogyasztói érdekeit. Viszont, ha a romániai fogyasztói kérdésben „jól helyezkednek” a magyar szervezetek, az még önmagában véve sem a rájuk leadott szavazatok, sem az erdélyi magyar társadalom közösségi sikerélménye szempontjából nem hoz áttörés-szerű eredményt. Az erdélyi magyar választóhoz fogyasztóként ugyanis a román pártok is megfogalmazzák üzeneteket, ráadásul azok szélesebb választékát, mint a magyar szervezetek, hiszen nagyobb pluralitásra van lehetőségük, s ez csábító, mert fogyasztási helyzetük szempontjából a magyar választók is sokfélék. Nagyon jó üzenetekkel a magyar szervezetek ezt némelyest ellensúlyozni tudják, s ebből a szempontból megosztottságuk akár előny is lehet, mert szélesedik a skála, amelyen üzeneteik mozoghatnak. Ami meg a sikerélményt illeti: egyértelmű, hogy az ország általános helyzetét és ezáltal a fogyasztási lehetőségeket érintő sikert (vagy sikertelenséget) alapvetően nem az erdélyi magyar közösség és nem a határok felett összetartozó magyar nemzet éri el, hanem Románia, amelyben természetesen „résztvevő”, de nem többségi résztvevő az erdélyi magyarság. Románia sikertelensége persze magyar nemzeti szükségleteiben is frusztrálja az erdélyi magyar választót, mert hátrányos helyzetbe hozza a többi magyarhoz, különösen az anyaországiakhoz képest. Románia sikere azonban, jellegénél fogva, nem nyújt számára magyar közösségi sikerélményt. (Amit nyújt, az romániai közösségi sikerélmény, amely, legalábbis tudat alatt, erősíti a „romániaiság” tudatát.)

Az erdélyi magyar szervezetek tehát – egymással vetélkedve, vagy egymással együttműködve – csak az erdélyi magyar embert magyarként megszólító üzenetekkel, magyarságából eredő problémái megoldásának ígéretével, magyarságából származó lehetőségei jobb kihasználhatóságának perspektívájával tudnak olyan „hozzáadott értéket” képviselni az erdélyi magyar ember szemében, ami mozgósító erő a választásokon, és egyfajta közösségi sikerélmény (és azt megalapozó tényleges siker) víziójával kecsegtet. Ez akkor is így van, ha – a szociológiai kutatások kimutatása szerint – az erdélyi

magyarok átlagos közéleti értékrendjében a hangsúly fokozatosan a romániai fogyasztóként kitűzött célok felé tolódik. Attól, hogy a hangsúly a fogyasztási kérdésekre esik, a nemzeti szükségletek nem tűnnek el, s továbbra is olyan értékrendi tényezőt képeznek, amelyet a romániai politikai eliten belül csak a magyarság képviselőit válogató szervezetek tudnak megszólítani.

Ezért az erdélyi politikai szervezeteknek ahhoz hogy sikeresek legyenek, az erdélyi magyar emberhez, mint romániai fogyasztóhoz szóló rokon-szenves (de reálisnak tűnő) üzeneteikkel egyidejűleg az erdélyi magyar ember magyarságából eredő szükségleteit nagyon pontosan eltaláló víziót kell felmutatniuk. Együttműködésük, tehát az EMEF, akkor biztosíthat sikerélményt (és ezáltal érdemi választási mozgósító erőt), ha azt üzeni az erdélyi magyar embernek, hogy nagyobb esélyt teremt magyarságából eredő szükségletei kielégítésére, mint amekkorára a szervezetek vetélkedése mellett nyílt lehetőség.

És ez nemcsak választási kérdés.

Az erdélyi magyar ember magyarságából eredő politikai szükségleteinek teljesülését ugyanis nemcsak a román parlamentben és a kisebb-nagyobb arányban magyarlakta megyék és települések képviselőtestületeiben születő döntések határozzák meg. Természetesen azok is, hiszen az erdélyi magyar ember nemcsak fogyasztóként, hanem magyarként is függ a romániai politikai rendszertől: magyarságából eredő egyik legfontosabb szükséglete, hogy megfelelően alakuljon identitásközösségéhez, a magyar közösséghez, annak az államnak, Romániának a viszonya, amelynek a területén él. Ez a viszony túlnyomóan kisebbségjogi, de nem elhanyagolható részben retorikai kérdés is, idetartozik például az autonómia perspektívája vagy annak eleve kizárása a román állam részéről. És valóban: ezek elsősorban a román parlamentben és kormányban, illetve emellett figyelemre méltó mértékben a megyei és települési képviselőtestületekben dől el.

De nemcsak ezekben, hanem a magyar-román államközi viszonyban is, amelynek alakulása emiatt szintén nem közömbös az erdélyi magyar ember számára. Az erdélyi magyar ember sorsát közvetlenül alakítja, hogy a magyar kormány román partnerével harmonikusan együttműködve, vagy vele véleményütközéseket vállalva, a lehetőségek keretei között rá nyomást gyakorolva (vagy, a valóságban többnyire, ezek között a végpontok között mozogva), mit ér el a román államnak a magyar közösséghez való viszonyulását illetően. Sikere-e a magyar közösséghez való viszony javítására, azaz a kisebbségi jogok szélesítésére ösztökélnie a román kormányt, vagy kontraproduktív módon – akár a célon túllövően erős nyomásgyakorlás, akár a feltételekhez nem

eléggé kötött együttműködés által (ezek ideális vagy túlzó mértéke a mindenkori helyzettől függ) – ennek ellenkezőjét éri el. Természetesen ennek alakulása sem teljesen független a romániai választásoktól, hiszen Magyarország mozgásterét a magyar-román kapcsolatokban erősen meghatározza, hogy van-e a magyarságnak képviselője a román kormányban, s ha igen, akkor milyen. Mindamellett láttunk már példát arra, hogy az erdélyi magyarság kormányzati részvétele mellett is problematikus alakultak az államközi kapcsolatok, ami világosan jelzi, hogy az államközi viszony alakulása, miközben elemien érinti az erdélyi magyar társadalom magyarságából eredő szükségleteit, döntően nem a romániai választások függvénye.

Magyarországnak az erdélyi magyarsággal ápolta közvetlen kapcsolata pedig végkép nem az, pedig az államközi kapcsolatokat is meghaladó jelentőségű az erdélyi magyarok nemzeti szükségletei szempontjából. Ennek kapcsán az egyik hiba, amit könnyű elkövetni, hogy a magyar-magyar kapcsolatok jelentőségét kizárólag vagy akár csak dominánsan az identitásörzés különböző – kulturális, oktatási, gazdasági stb. – dimenzióhoz nyújtott magyarországi forrású támogatásokra (profánabban fogalmazva: a magyar-magyar kapcsolatok pénzforgalmára) szűkítjük le. Pedig „a pénz nem boldogít” mondás igazsága a magyar-magyar viszonyban valahogy úgy fogalmazható meg, hogy a pénz önmagában véve nem elég a közösségi sikerélményhez. Az anyaországi támogatás egyfajta üzenetközvetítő „adathordozó”: a kérdés nemcsak az, hogy a közös célokra mennyit ad a magyar állam (vagy közvetlenül – civil szervezeteken, egyházakon keresztül stb. – a magyarországi lakosság), hanem az is, hogy hogyan adja, kinek adja, mire adja, és amit ad, az hogyan hasznosul. Összeállnak-e a támogatások áttekinthető célrendszerre, határok feletti, közös jövőképpé? Azt üzenik-e az erdélyi magyar embernek, hogy magyarságod folytán megoldandó probléma vagy, amit a magyar állam jól-rosszul megpróbál kezelni, vagy azt, hogy szükség van rád: az anyaországnak és az egész magyar közösségnek szüksége van arra, amit Erdélyben teszel a megmaradásért és a felemelkedésért, saját magatok és ezáltal mindnyájunk sikeréért, méghozzá annyira szüksége van rá, hogy lehetőségeihez mérten anyagilag is beszáll az erőfeszítésekbe?

A magyar állampolgárság magyarországi letelepedés nélkül történő felvételének lehetővé tétele arra utal, hogy Magyarország megértette a magyar-magyar kapcsolatoknak ezt az anyagiakon túlmutató jelentőségét. Mindamellett az állampolgárság tekintetében is nagyjából ugyanaz igaz, amit a pénzforgalomról mondtunk: önmagában véve csak ideig-óráig biztosít siker élményt. Itt is az a kérdés, hogy milyen üzenet, milyen jövőkép bontakozik ki belőle.

De mi a köze mindehhez az erdélyi magyar szervezeteknek, amikor a támogatásokat is, az állampolgárságot is – az erdélyi szervezetek közreműködésével, ami a köztük lévő vetélkedés egyik fő tárgyát alkotja, de – alapvetően a magyar állam adja? Nagyon is sok köze van, méghozzá éppen a pénzforgalom és az állampolgárság „adathordozóján” szereplő üzenet szempontjából. Az erdélyi magyar szervezetek ugyanis „desifrálják”, „olvasák”, s főként értelmezik a magyar nemzetpolitika intézkedéseibe (akarva-akaratlanul) belesomagolt üzeneteket. Hogy ezt hogyan teszik, annak meghatározó jelentősége van abból a szempontból, hogy a magyar államnak az (esetleg szerény mértékű, de mégiscsak létező) „befektetési” a magyar-magyar kapcsolatokba az erdélyi magyarság közösségi sikerélményében, jövőképre találásában kamatoznak-e, vagy elszürkülnek egy bár szükséges, de alapvetően pragmatikus értelmezésben, amely főként akörül forog, hogy melyik magyar szervezet mekkora „hasznot húz” belőlük. (Idézőjelben, mert a másik szervezet hasznáival kapcsolatos elképzelések mindig vaszosan eltúlzottnak tűnnek.) A magyar-magyar kapcsolatok hatékonysága terén sem mindegy tehát, hogy kialakul-e ebben az erdélyi szervezetek egyfajta együttműködési minimuma, vagy továbbra is meghatározóan a vetélkedés egyik csataterét fogja képezni az anyaországi kapcsolatrendszer alakítása, az anyaország nemzetpolitikájában való közreműködés feletti osztozkodás.

Az erdélyi magyar ember nemzeti szükségleteinek fontos, ám a romániai (vagy akár a magyarországi) választásoktól csak nagyon kismértékben függő vetülete az erdélyi magyar közösség megjelenése „a világban”, tehát a két meghatározó reláción, a románon és a magyarországin kívül. Az erdélyi magyarság „külső kapcsolatait” ugyanis meghatározzák, hogy a román és a magyar állam milyen nemzetközi közegben, milyen elvárások és ösztönzések, milyen segítőkészség és nyomásgyakorlások között alakíthatják kapcsolatukat az erdélyi magyarsággal? Az-e az elvárás velük szemben, hogy egyaránt, sőt együttműködve igyekezzenek az erdélyiek elvárásait minél nagyobb mértékben teljesíteni és az erdélyiek megalégedettségét kivívni, vagy az, hogy kisebbségpolitikai kérdésekkel ne háborgassák egymást és a nemzetközi közvéleményt: mindenki a maga hatáskörében tehesse, ami jólesik neki? Ez az elmúlt években az egyik legsúlyosabb hiányossága volt az erdélyi magyar közéletnek: a pártcsalád szerinti hovatartozáson túlmenően alig alakultak ki az erdélyi magyarságnak tudatosan tervezett, tudatosan irányított külső kapcsolatai (spontának, főként az egyházakon keresztül, sokkal inkább). Szinte egyfajta közmeggyőződés alakult ki arról a határon túli magyar közösségekben, hogy a kedvező nemzetközi erőter alakítása kizárólag a magyar diplo-

mácia feladata. Ebben volt annyi igazság, hogy a magyar állam valóban bősegebb eszközrendszerre támaszkodhat ezen a téren (például van saját diplomáciai kara, saját Külügyminisztériummal, nagykövetségekkel stb.), de az erre való egyoldalú támaszkodás mégis problémákat vet fel, a nemzetközi szereplők ugyanis alapvetően nem Magyarországtól várják, hogy a romániai problémákat és lehetőségeket kommunikálják.

Hogy a jövőben kialakulnak-e, megerősödnek-e az erdélyi magyarság saját „külső kapcsolatait”, s ha igen, akkor milyenek lesznek, az nagymértékben múlhat az EMEF-en. A közösség külső kapcsolatai szempontjából ugyanis egyáltalán nem mindegy, hogy a különböző szervezetek egymással versengve vagy együtt jelennek meg a nemzetközi térben, és a külső partnerek („harmadik országok”, nemzetközi szervezetek) előtt egymás törekvéseinek gyengítésére vagy erősítésére igyekezve építik ki kapcsolatrendszerüket.

*

Határok feletti, közös magyar érdek tehát, hogy az erdélyi magyarság képviseletére vállalkozó szervezetek bejussanak, s ha lehet, minél nagyobb arányban jussanak be a román törvényhozásba, illetve minél erősebb pozícióban a román kormányba és az erdélyi (és csángóföldi, valamint bukaresti) helyi és regionális képviselőtestületekbe is. Kívánatos, hogy ezt választási együttműködésük is elősegítse. Ez azonban csak eszköz. Az össznemzeti érdek, amelyet ez az eszköz szolgál: az erdélyi magyarság és általa az egész magyarság sikerélménye, sikeres érdekérvényesítése, amelynek szükséges, de néhány fontos kérdésben (különösen az erdélyi magyarok nemzeti szükségleteit érintő kérdésekben) kialakuló „erdélyimagyar–erdélyimagyar közös politika” nélkül semmiképpen sem elégséges feltétele az erdélyi magyar szervezetek hatékony választási együttműködése.